

Karolina Trzeskowska-Kubasik <https://orcid.org/0000-0002-6766-3736>

Biuro Badań Historycznych IPN – Centrala (Warszawa)

e-mail: karolina.trzeskowska-kubasik@ipn.gov.pl

Mieszkańcy Kreis Busko osadzeni w więzieniu w Kielcach w latach 1940-1944. Wybrane przykłady

Inhabitants of Kreis Busko imprisoned in prison
in Kielce between 1940 and 1944.
Selected examples

Abstrakt

Osadzanie mieszkańców Kreis Busko w więzieniu przy ul. Zamkowej było do tej pory tematyką pomijaną w historiografii polskiej. Od lutego 1940 r. do lipca 1944 r. przez kieleckie więzienie przeszło co najmniej 699 osób zamieszkujących powyższe terytorium. Do Kielc trafiali z aresztów w Busku-Zdroju, głównie aresztu powiatowego, a także z Chmielnika i z Pińczowa. Przy ul. Zamkowej osadzano osoby zaangażowane w działalność podziemia, udzielające pomocy Żydom czy też te, które dokonały wykroczeń przeciwko niemieckiemu ustawodawstwu okupacyjnemu. Autorka niniejszego artykułu ustaliła dalsze losy 148 mieszkańców Kreis Busko osadzonych w więzieniu w Kielcach. Osoby zamieszkujące powyższe terytorium z Kielc najczęściej trafiały do niemieckich nazistowskich obozów koncentracyjnych. Taki los spotkał 83 osoby – 44 z nich zginęło. Ponadto 29 mieszkańców Kreis Busko poniosło śmierć w więzieniu w Kielcach, zaś jedna w więzieniu w Pińczowie. 29 osób rozstrzelano w egzekucjach. Najwięcej, bo 22 osób zginęło w Lesie Weleckim koło Buska-Zdroju.

Abstract

The imprisonment residents of Kreis Busko in the prison at Zamkowa Street is poorly described in Polish historiography. Between February 1940 and July 1944, at least 699 residents of the above territory passed through the Kielce prison. They were sent to Kielce from prisons in Busko-Zdrój, mainly the district detention centre, as well as from Chmielnik and from Pinczow. Those who were involved in underground activities, provided aid to Jews or who committed offenses against German occupation legislation were incarcerated at Zamkowa Street. The author of this article has

established further details the fate of 148 residents of Kreis Busko imprisoned in Kielce. Inhabitants of Kreis Busko were most often sent to German Nazi concentration camps. This was the fate of 83 people - 44 of them died. In addition, 29 inhabitants of Kreis Busko died in a prison in Kielce and one died in a prison in Pinczow. 29 people were shot in executions. The largest number, 22, were killed in the Wetecki Forest near Busko-Zdrój.

Słowa kluczowe: System więziennictwa, dystrykt Radom, okupacja niemiecka, Kreis Busko, represje niemieckie

Keywords: Prison system, Radom district, German occupation, Busko county, German repression

Przez niemieckie więzienia w Radomiu, w Kielcach, w Pińczowie, w Sandomierzu, w Piotrkowie i w Częstochowie, a także przez areszty gminne, powiatowe bądź należące do różnych formacji policyjnych na terenie dystryktu Radom przeszło w czasie okupacji niemieckiej ok. 83 000 osób¹. We wrześniu 1939 r. w więzieniu w Kielcach przy ul. Zamkowej zlokalizowano obóz jeniecki. 25 października 1939 r. zostało ono przejęte przez Policję Bezpieczeństwa (Sicherheitspolizei – Sipo). Od pierwszych dni okupacji władze niemieckie wykorzystywały je jako miejsce terroru wobec ludności polskiej i żydowskiej. Przy więzieniu najprawdopodobniej działał sąd specjalny².

Na ul. Zamkowej więziono mieszkańców z różnych części dystryktu Radom: z Buska-Zdroju, z Chęcina, z Jędrzejowa, z Kielca, z Radomia, z Skarżyska-Kamiennej czy też z Starachowic. W okresie od października 1939 r. do 11 stycznia 1945 r. przez katownię na ul. Zamkowej przeszło 16 214 osób³. Warunki bytowe panujące w więzieniu były niezwykle ciężkie. Było ono niezwykle przepełnione – w celi o wymiarach 4x4 m umieszczono 10 kobiet, a w celach o metrażu 50 m² nawet 60 więźniów. Więźniowie spali bezpośrednio na betonowej podłodze. Wyżywienie składało się z wody, z czarnego chleba i z zupy⁴. Niemal wszystkich osadzonych zabierano na przesłuchania,

¹ T. Domański, *Zbrodnie niemieckie na wsi kieleckiej w okresie II wojny światowej*, [w:] *Kielecczyzna pod okupacją niemiecką w latach 1939-1945: straty osobowe*, red. E. Krężolek, M. Zawisza, Kielce 2017, s. 21.

² T. Domański, *Pierwszy rok okupacji niemieckiej Kielca*, [w:] *Życiorysy niepokornych*, t. 1: *Stefan Artwiński (1863-1939)*, red. M. Jedynak, P. Wolańczyk, Kielce 2021 S. 83.

³ Okręgowa Komisja Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu w Krakowie (dalej: OKŚZpNP Kraków, Akta podręczne prokuratora w sprawie zabójstw dokonanych w latach 1939-1944 na terenie więzienia w Kielcach, S 67/02/Zn t. II (dalej: S 67/02/Zn t. II), Postanowienie o umorzeniu śledztwa, 29 III 2007, k. 440. Andrzej Jankowski podał liczbę 16 000 za: A. Jankowski, *Tajemnice starego więzienia*, Kielce 2003, s. 7.

⁴ OKŚZpNP Kraków, S 67/02/Zn t. II, Postanowienie o umorzeniu śledztwa, 29 III 2007, k. 439.

podczas których bito ich i stosowano wobec nich brutalne tortury. Odbywały się one m. in. w pobliskiej siedzibie Sipo – przy dzisiejszej ul. Paderewskiego albo bezpośrednio w więzieniu przy ul. Zamkowej – w pomieszczeniu kaplicy.

Podstawowym sposobem wymuszania zeznań było bicie przesłuchiwanym i stosowanych wobec nich różnego rodzaju tortur. Więźniów okładano pejcami, pałkami gumowymi i drewnianymi czy też kolbami⁵. Więźniów rozstrzeliwano w egzekucjach, które miały miejsce na terenie więzienia, a także na peryferiach miasta, m. in. w lesie na Stadionie. Według zeznań Mariana Skowerskiego: *Co kilka lub kilkanaście dni zabierano z cel po kilku lub kilkunastu więźniów, których wywożono, jak krążyły pogłoski na rozstrzelanie do okolicznych lasów [...] Więźniów wywożonych do lasów wywoływano z cel w godzinach między 4, a 5 rano, na godzinę przed apelem porannym. Tym również kazano zabierać swoje rzeczy, ale jak się okazało na porannym apelu rzeczy tych więźniów znajdowały się na korytarzu więziennym ułożone w oddzielne kupki pod ścianą*⁶. Wśród osławionych katów byli funkcjonariusze wydziału IV Gestapo, m.in. Wolfgang Rehn i Otto Büsing.

Według ustaleń autorki niniejszego artykułu na terenie Kreishauptmannschaft Busko (Kreis Busko)⁷ Niemcy stworzyli rozbudowany system więziennictwa, w ramach którego na powyższym terytorium funkcjonowało 27 aresztów i jedno więzienie. Ogółem więziono w nich w czasie okupacji niemieckiej od 12 000 do 15 000 osób. Mieszkańców Kreis Busko wywożono również do więzień zlokalizowanych poza terytorium Kreisu: w Kielcach oraz w Radomiu. O ile osadzanie ich w więzieniu w Pińczowie czy też w aresztach w Busku-Zdroju doczekało się opracowań naukowych⁸, o tyle przetrzymywanie ich w więzieniu w Kielcach jest wątkiem pomijanym w historiografii polskiej. Mimo że minęło niemal 80 lat od zakończenia II wojny światowej, liczba więzionych w nim mieszkańców Kreis Busko nadal jest nieznaną, natomiast poszczególne osoby

⁵ OKŚZPnP Kraków, Akta podręczne prokuratora w sprawie zabójstw dokonanych w latach 1939-1944 na terenie więzienia w Kielcach, S 67/02/Zn t. II, Postanowienie o umorzeniu śledztwa, 29 III 2007, k. 440.

⁶ OKŚZPnP Kraków, Akta podręczne prokuratora w sprawie zabójstw dokonanych w latach 1939-1944 na terenie więzienia w Kielcach, S 67/02/Zn t. I (dalej: S 67/02/Zn t. I), Protokół przesłuchania świadka Mariana Skowerskiego, 30 IV 1984 r., k. 288.

⁷ Kreis Busko – jednostka podziału administracyjnego Generalnego Gubernatorstwa, wchodząca w skład dystryktu Radom. Utworzono ją 10 II 1940 r., objęła tereny przedwojennego powiatu stopnickiego oraz osiem gmin przedwojennego powiatu pińczowskiego. Stolicą Kreisu było Busko-Zdrój.

⁸ K. Trzeskowska-Kubasik, *Działalność więzienia w Pińczowie w latach 1939-1944 (dystrykt Radom)*, „Archiwum Kryminologii” 2021, nr 43 (2); eadem, *Działalność aresztu powiatowego w Busku-Zdroju w latach 1940-1944 w świetle księgi ewidencyjnej więźniów*, „Świętokrzyskie Studia Archiwalno-Historyczne” 2022, t. 11; eadem, *System więziennictwa na terenie Buska-Zdroju w latach 1939-1945*, „Rocznik Świętokrzyski. Seria A, Nauki Humanistyczne” 2021, t. 36.

skazano na zapomnienie. Co więcej nie istnieje nawet jeden artykuł traktujący o powyższej tematyce.

Niniejsza publikacja ma na celu zapalenie niniejszej luki badawczej. Ze względu na ograniczenia objętościowe, w artykule przedstawiono jedynie losy poszczególnych osób więzionych w kieleckim więzieniu. Według ustaleń autorki byli w nim osadzani od lutego 1940 r. do lipca 1944 r. W tymże czasie przetrzymywano w nim co najmniej 699 osób zamieszkujących tereny Kreis Busko. Wart podkreślenia jest fakt, że powyższe ustalenia tyczą się tylko i wyłącznie osób, których personalia udało się ustalić. Należy przypuszczać, że liczba osadzonych w kieleckim więzieniu była znacznie wyższa.

Jednym ze źródeł, które pozwala nam na określenie liczby więzionych w Kielcach mieszkańców Kreis Busko, jest księga główna więźniów karnych w latach 1940-1942. Wynika z niej, że pierwsze osoby zamieszkujące powyższe terytorium były osadzane w więzieniu przy ul. Zamkowej już w 1940 r. Jednym z pierwszych więźniów był Piotr Musiał – rolnik z Szczytnik w gminie Szczytniki. Osadzono go tamże 14 lutego 1940 r.⁹ Według księgi głównej od 1940 r. do 9 stycznia 1942 r. w kieleckim więzieniu przetrzymywano 210 mieszkańców Kreis Busko¹⁰. Według księgi głównej więźniów śledczych w latach 1941-1943 osadzano w nim dodatkowo 122 osób¹¹.

Wśród osadzonych znajdowały się osoby zarówno narodowości polskiej, jak i żydowskiej. Do więzienia w Kielcach przewożono m. in. mieszkańców gminy Busko (Broniny, Łągiewnik, Siesławic, Wełcza), gminy Chmielnik (Ciecierza, Ślaskowa Małego, Chmielnika), gminy Chotel, gminy Chroberz, gminy Drugnia (Papierni, Podstoły), gminy Gnojno (Zreczy Chałupczańskich), gminy Grabki (Zofiówki), gminy Grotniki (Badrzychowic), gminy Kliszów (Kliszowa), gminy Łubnice (Budzisk), gminy Nowy Korczyn (Łęki, Nowego Korczyna, Piasku Wielkiego), gminy Pacanów (Kępy Lubawskiej, Książnic, Pacanowa), gminy Pawłów (Łęki), gminy Pęczelice (Smogorzowa), gminy Pińczów (Kozubowa, Unikowa), gminy Potok (Korzenna, Życin), gminy Stopnica (Stopnicy), gminy Szaniec (Borzykowej), gminy Szczytniki (Janiny, Szczytnik, Topoli), gminy Wolicy (Szczeglina), gminy Wójcza (Oblekonia), gminy Zagóść (Winiar), gminy Zborów (Kikowa), gminy Złota (Złotej), a także mieszkańców Buska-Zdroju, Chmielnika i Pińczowa¹².

⁹ Przez Sondergericht został skazany na jeden miesiąc i 15 dni więzienia za: Archiwum Państwowe w Kielcach (dalej: APK), Księga główna więźniów karnych z lat 1940-1942, sygn. 1140 (dalej: 1140), Wykaz więźniów, b. d., k. 15.

¹⁰ Według: APK, sygn. 1140, Wykaz więźniów, b. d., k. 1-292.

¹¹ APK, Księga główna więźniów śledczych 1941-1943, sygn. 1146 (dalej: sygn. 1146), Wykaz więźniów, b. d, b. k.

¹² Według: AIPN Ki, OKŚZpNP – IPN Kielce, Więzienia hitlerowskie-areszt tymczasowy w Busku Zdroju-3 kontroli więźniów: 23.10.1941-1.06.1942, 14.11.1942-16.12.1943, 16.12.1943-22.07.1944, sygn. 53/4623 (dalej: 53/4623), Wykaz więźniów, b. d, b. k.

Do Kielc trafiały osoby zaangażowane w działalność konspiracyjną, udzielające pomocy Żydom czy też te, które według okupanta niemieckiego dokonały wykroczeń przeciwko niemieckiemu ustawodawstwu okupacyjnemu. Część z nich była związana z rozporządzeniami niemieckimi ustanawiającymi kary za prowadzenie nielegalnego uboju, nielegalnego handlu, garbowanie skór czy też za pobieranie zbyt wysokich cen. Poszczególnym osobom zarzucano kradzież czy oszustwo. Należy jednak pamiętać, że w warunkach terroru za takowe mogło być uznane zdobywanie żywności, której na gminnie brakowało.

Na ul. Zamkową przewożono m. in. osoby z aresztu powiatowego w Busku-Zdroju. Wart podkreślenia jest fakt, że ze względu na brak linii kolejowych transporty do obozów koncentracyjnych nie odchodziły bezpośrednio ze stolicy Kreisu. Osoby osadzone w areszcie w Busku-Zdroju i znajdujące się na liście osób wyznaczonych do wywózki przenoszono m.in. do Kielc. Według trzytomowej księgi ewidencyjnej do kieleckiego więzienia przeniesiono od 23 października 1941 r. do 22 lipca 1944 r. 367 mieszkańców Kreis Busko. W 1941 r. do Kielc wywieziono z buskiego aresztu dwie osoby, w 1942 r. – 29, w 1943 – 239, zaś w 1944 r. – 97¹³. Należy stwierdzić, że nie zachowała się dokumentacja od 2 czerwca do 13 listopada 1942 r., co może wskazywać, iż liczba osób, która trafiła do Kielc z buskiego aresztu była znacznie wyższa. Do kieleckiego więzienia przenoszono również więźniów osadzonych w: areszcie przy ul. Kościelnej, a także w więzieniu w Pińczowie i w areszcie mieszczącym się na posterunku żandarmerii w Chmielniku.

Autorce niniejszego artykułu udało się ustalić dalsze losy 148 mieszkańców Kreis Busko osadzonych w więzieniu w Kielcach. 103 z nich poniosło śmierć. Na podstawie tej wąskiej grupy więźniów, można stwierdzić, że 69% z nich zginęło w czasie II wojny światowej. Przeważającą większość – 83 osoby – wywieziono do niemieckich nazistowskich obozów koncentracyjnych. Zginęły w nich 44 osoby. 29 mieszkańców Kreis Busko poniosło śmierć w więzieniu w Kielcach, zaś jedna w więzieniu w Pińczowie. 29 osoby rozstrzelano w egzekucjach: 22 – w Lesie Weleckim koło Buska-Zdroju, cztery – w lesie koło Lisowa, a także po jednej na kieleckim Stadionie, pod lasem w Drudniówce oraz w Dobrowodzie. Do artykułu dołączono aneks zawierający nazwiska osób, których personalia udało się ustalić.

Działalność konspiracyjna

Znaczną część mieszkańców Kreis Busko osadzono w więzieniu w Kielcach za zaangażowanie w działalność konspiracyjną. W marcu 1940 r. aresztowano Stanisława

¹³ Okręgowa Komisja Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu w Krakowie (dalej: OKŚZpNP Kraków), Akta śledztwa w sprawie zbrodni popełnionych przez władze okupacyjne, a w szczególności przez Sipo-SD i żandarmerię w Busku i okolicy w l. 1939-45, sygn. Ds. 29/69 t. III, Sprawozdanie z przebiegu i wyników śledztwa w sprawie zbrodni hitlerowskich na terenie Buska, Pińczowa i powiatu buskiego, b.d., k. 114.

Barłoga, kierownika szkoły w Piotrkowicach. W czasie okupacji niemieckiej zaangażował się w działalność ruchu ludowego oraz tajnego nauczania¹⁴. Barłoga 31 marca 1940 r. osadzono w więzieniu w Kielcach¹⁵.

Według zeznań jego żony, Agnieszki poddawano go torturom: *Z relacji Józefa Jesionowskiego jest mi wiadomo, że mój mąż w więzieniu był trzy razy przesłuchiwany i każdorazowo strasznie bity. Miał wbijane szpilki za paznokcie u rąk i w pięty. Czynili to gestapowcy*¹⁶. Również żonę nauczyciela wezwano do gmachu gestapo na przesłuchanie, podczas którego wypytywano ją o przynależność męża do podziemia. Gdy temu zaprzeczyła, pobito ją do nieprzytomności. Barłoga zaś 12 czerwca 1940 r. rozstrzelano w lesie na Stadionie w zbiorowej egzekucji¹⁷. Wiosną 1945 r. żona Barłoga wraz z m. in. Bogdanem Ostachowskim, synem zamordowanego kpt. Jana Ostachowskiego była obecna przy próbie przeprowadzenia ekshumacji: *Po otwarciu mogiły stwierdzono, że ponieważ rozstrzelanych przysypano kamieniami, dość płytko na terenie wyrobiska w kamieniołomie, nie istniała możliwość ekshumacji szczątków wszystkich osób, których nazwiska figurowały na posiadanej przez nas liście. Gdyby szczątki były odgrzebywane przy pomocy kilofów, istniało niebezpieczeństwo ich całkowitego przemieszczenia i rozpadu. Zdołano wyjąć z mogiły szczątki tylko dwóch osób, które zidentyfikowano i przeniesiono na cmentarz w Kielcach. Co do pozostałej liczby około 70 zwłok podjęto wówczas decyzję pozostawienia ich w tej mogile. Mogiłę uporządkowano, tworząc symboliczny nagrobek z krzyżem. W międzyczasie ob. Barłogowa oraz moja rodzina wystawiliśmy na tej mogile trwałe płyty nagrobkowe z napisami*¹⁸.

Z powodu działalności konspiracyjnej 14 sierpnia 1941 r. aresztowano Pawła Zołotajkina, mieszkańca Buska-Zdroju. Wpierw osadzono go w areszcie w Jędrzejowie, a następnie w Kielcach, gdzie [...] *w celu wymuszenia ode mnie zeznań torturowano mnie, wybito zęby, odbito nerki i przez nieludzkie bicie mnie po głowie pozbawiono mnie słuchu*¹⁹. Poprzez wręczenie łapówki niemieckim funkcjonariuszom Zołotajkina zwolniono z więzienia.

¹⁴ Słownik nauczycieli tajnego nauczania – uczestników ruchu oporu 1939-1945 (województwo kieleckie), Kielce 2010, s. 299.

¹⁵ T. Domański, A. Jankowski, *Represje niemieckie na wsi kieleckiej 1939-1945*, Kielce 2011, s. 105.

¹⁶ OKŚZpNP Kraków, S 67/02/Zn t. I, Protokół przesłuchania świadka Agnieszki Barłóg, 29 III 1980, k. 24.

¹⁷ *Księga poległych i pomordowanych żołnierzy Batalionów Chłopskich 1940-1944*, red. J. Czajkowski, Warszawa 1995, s. 13.

¹⁸ OKŚZpNP Kraków, S 67/02/Zn t. I, Protokół przesłuchania świadka Bogdana Ostachowskiego, 9 II 1981 r., k. 239.

¹⁹ APK, Protokoły zbrodni niemieckich 1946, 1947, 459 (dalej: 459), Protokół przesłuchania świadka Pawła Zołotajkina, 21 III 1947 r., k. 56.

Wincenty Koprowski w czasie okupacji niemieckiej pracował jako funkcjonariusz w więzieniu w Pińczowie. Był on członkiem tzw. grupy Michała Szarapowa, która skupiała strażników pomagających więźniom politycznym, zwłaszcza zaś kobietom²⁰. Według księgi więźniów śledczych został osadzony w kieleckim więzieniu 10 czerwca 1942 r.²¹ Dr Balicki 6 listopada 1942 r. poinformował władze więzienne o zachorowaniu Koprowskiego na tyfus plamisty²². Zmarł on w więzieniu 13 listopada 1942 r.²³ Kolejnym pracownikiem służby więziennej w Pińczowie, którego osadzono w więzieniu przy ul. Zamkowej, był Julian Zięba. Podobnie jak Koprowski był zaangażowany w udzielanie pomocy osadzonym więźniom. Niejasna jest data jego przyjazdu do Kielc. Według jednego źródła przywieziono go 8 kwietnia 1942 r.²⁴, według zaś księgi więźniów śledczych 16 czerwca 1942 r.²⁵ Przebywał tamże do 7 stycznia 1943 r. Wywieziono go następnie do KL Majdanek²⁶ i KL Flossenbürg. Zginął na terenie drugiego obozu.

W Chmielniku 12 maja 1942 r. podczas rewizji sklepu odkryto nielegalną drukarnię. Ekspedienta – Mariana Skowerskiego, kierownika – inżyniera Rusina [imię nieustalone – K. T-K] oskarżono o współudział w ukrywaniu drukarni i tego samego dnia osadzono w kieleckim więzieniu. Skowerskiego osadzono na Oddziale II: *Nie pozwolono więźniom na korzystanie ze spacerów, na dostarczanie przez rodziny paczek żywnościowych. Trzy razy dziennie jako posiłek dawano nam po jednej łyżce wazowej zupy. W czasie przesłuchiwań bito mnie bykowcami. W czasie mego tam pobytu przesłuchiwałam byłem kilkanaście razy. Przesłuchiwali mnie gestapowcy. Biło mnie przeważnie dwóch, trzech, a nawet po kilku do utraty przytomności. Często w czasie przesłuchania traciłem przytomność*²⁷. Skowerskiego 16 listopada 1942 r. zwolniono z więzienia.

²⁰ K. Trzeskowska-Kubasik, *Działalność więzienia w Pińczowie w latach 1939-1944 (dystrykt Radom)*, s. 432.

²¹ APK, Koprowski Wincenty, 1942, Polityczny, sygn. 2109 (dalej: 2109), Dokumentacja dotycząca Wincentego Koprowskiego, b. D, b. K. Inne z kolei źródło podaje 8 IV 1942 r. jako datę osadzenia Koprowskiego w kieleckim więzieniu za: AIPN GK, Polski ruch oporu-listy imienne aresztowanych polskich strażników więziennych, sprawozdania dotyczące akcji w więzieniu w Radomiu w dniu 21.11.1940 r., przeprowadzonej w związku z wykryciem nielegalnych kontaktów strażników z więźniami (przenoszenie listów, grypsów, żywności, papierosów itp.), 105/35 (dalej: 105/35), Pismo dotyczące strażników z Pińczowa, 12 I 1943 r., k. 23.

²² APK, 2109, Pismo do władz więziennych, 6 XI 1942 r., k. 7.

²³ APK, 2109, Zawiadomienie o śmierci Koprowskiego, 13 XI 1942 r., k. 10.

²⁴ AIPN GK, 105/35, Pismo dotyczące strażników z Pińczowa, 12 I 1943 r., k. 23.

²⁵ APK, 1146, Wykaz więźniów, b. d, k. 278.

²⁶ AIPN Ki, OKŚZpNP – IPN Kielce, Akta w sprawie o uznanie za zmarłego dot. Julian Zięba, imię ojca: Antonik ur. 28-08-1914 r., 59/174, Wniosek o uznanie za zmarłego, 15 VIII 1980 r., k. 3.

²⁷ OKŚZpNP Kraków, S 67/02/Zn t. I, Protokół przesłuchania świadka Mariana Skowerskiego, 3 XII 1924 r., k. 287.

Najprawdopodobniej z powodu działalności konspiracyjnej aresztowano Henryka Leszczyńskiego, mieszkańca Stopnicy. Pierwszy raz został zatrzymany 12 marca 1943 r. Osadzono go wówczas w areszcie powiatowym w Busku-Zdroju²⁸. Według zeznań jego matki, zwolniono go z więzienia, ponieważ nie zdołano ustalić nazwisk partyzantów, których przewoził furmanką do sąsiedniej wsi²⁹. Ponownie został aresztowany 20 października 1943 r., osadzono go wówczas w areszcie powiatowym w Busku-Zdroju. Tego samego dnia przeniesiono go do więzienia w Kielcach³⁰. Według jego matki poniósł tamże śmierć, jednakże został on rozstrzelany w zbiorowej egzekucji w lesie koło Lisowa 27 listopada 1943 r.³¹ Śmierć ponieśli wówczas także inni mieszkańcy Kreis Busko osadzeni przy ul. Zamkowej w Kielcach: Jan Morycz, żołnierz Batalionów Chłopskich, a także Stanisław Małkowski.

5 lipca 1944 r. niemiecka żandarmeria otoczyła wieś Tuczępy oraz Jarosławice. Aresztowano wówczas 24 osób, które należały głównie do Batalionów Chłopskich. Osadzono ich najprawdopodobniej w areszcie w Busku-Zdroju przy ul. Kościelnej, gdzie poddawano uwięzionych torturom. Najprawdopodobniej po tygodniu przetransportowano ich do więzienia w Kielcach. 11 mieszkańców Tuczęp i Jarosławic rozstrzelano w egzekucji 19 lipca 1944 r. w Lesie Weleckim³² Śmierć ponieśli wówczas także zaangażowani w działalność konspiracyjną mieszkańcy Kreis Busko osadzeni w więzieniu przy ul. Zamkowej: Stanisław Zdrał, mieszkaniec Słupi w gminie Pacaków³³, Józef Śliwa z Łęki w gminie Pawłów, mieszkańcy Pińczowa, Jan Brzozowski, Jan

²⁸ AIPN Ki, OKŚZpNP – IPN Kielce, 53/4623, Wykaz więźniów, b. d, k. 266.

²⁹ AIPN GK, Akta w sprawie zbrodni hitlerowskich popełnionych w gminach Grabki, Szczytniki, Stopnica, Potok w powiecie stopnickim. Protokoły przesłuchania świadków, wykaz zbrodni, korespondencja, kwestionariusze o egzekucjach i grobach masowych, 179/114, Protokół przesłuchania świadka Katarzyny Leszczyńskiej, 31 III 1943 r., k. 133-134.

³⁰ AIPN Ki, OKŚZpNP – IPN Kielce, 53/4623, Wykaz więźniów, b. d, k. 372.

³¹ *Niemieckie egzekucje w lesie koło Lisowa*, <https://przystanekhistoria.pl/pa2/tematy/zbrodnie-niemieckie/86024,Niemieckie-egzekucje-w-lesie-kolo-Lisowa.html> (dostęp: 6 VI 2024).

³² Śmierć ponieśli wówczas mieszkańcy Tuczęp: Stefan Borek, Stanisław Drozdowski, Stanisław Kowalik, Mieczysław Krawczyk, Franciszek Kwiatek, Marian Rudnik, Jan Sobala i Franciszek Sojka, a także mieszkańcy Jarosławic: Stanisław Kwiecień, Waclaw Kępa i Stanisław Skrzyński za K. Trzeskowska-Kubasik, *Zbrodnie niemieckie w Lesie Weleckim koło Buska-Zdroju*, Warszawa 2022, s. 76, 78.

³³ AIPN GK, Materiały dochodzeniowe OKBZN w Radomiu w sprawie zbrodni hitlerowskich popełnionych w gminach: Nowy Korczyn, Pawłów, Radzanów, Grotniki, Chmielnik, pow. Stopnica i Busko Zdrój. Protokoły przesłuchania świadków, zestawienia zbrodni niemieckich (obejmujące miejscowość, datę zbrodni, jej rodzaj oraz nazwiska świadków), kwestionariusze o egzekucjach i grobach masowych, korespondencja. Akta sprawy dotyczą m.in. dochodzenia przeciwko Herbertowi Böttcherowi, b. generałowi SS i dowódcy SS i Policji (SS und Polizeiführer) na terenie b. dystryktu radomskiego, sygn. 179/113, Protokół przesłuchania świadka Marii Zdrał, 26 III 1947 r., k. 67.

Gawroński oraz Tadeusz Korejba, Roman Dziura z Topoli w gminie Szczytniki, a także mieszkańcy Buska-Zdroju: Franciszek Naskręt oraz Marceli Jastrząb.

Pomoc Żydom

Kolejną przyczyną osadzania mieszkańców Kreis Busko w kieleckim więzieniu była pomoc Żydom. Za ukrywanie czteroosobowej rodziny żydowskiej osadzono w nim 11 lutego 1943 r. Jana Witkosia, mieszkańca wsi Chotel Czerwony w gminie Chotel³⁴ W jednym z grypsów pisał on: *Otrzymałem bieliznę, chleb, fasolę, kaszę i ziemniaki i placek z poczty. Za które serdecznie dziękuję i proszę podać mi we wtorek tak samo*³⁵. Za udzielenie pomocy Żydom skazano go na karę śmierci. Wyrok wykonano 20 lipca 1943 r. o godz. 4.30 w więzieniu w Kielcach³⁶.

W więzieniu w Kielcach osadzano również 42-letnią Marię Stradowską i jej 21-letniego syna – Waclawa, którzy od jesieni 1942 r. do lutego 1943 r. ukrywali dwóch braci Pasternaków oraz małżeństwo z 10-letnim dzieckiem³⁷. W lutym 1943 r. żandarmi z Chmielnika przybyli do domu Stradowskich i rozstrzelali Żydów³⁸. Marię i Waclawa Stradowskich 11 lutego 1943 r. osadzono w więzieniu w Pińczowie, natomiast 24 marca 1943 r. w Kielcach³⁹. 25 marca 1943 r. skazano ich na karę śmierci. Wyrok wykonano 23 grudnia 1943 r.⁴⁰ Córka Marii, Kazimiera wspominała: *Na dzień przed Bożym Narodzeniem dostałyśmy paczkę z więzienia w Kielcach. W tekturowym pudełku była chustka mamy i kozuch Wacka. I ani słowa wyjaśnienia. Ale my wiedziałyśmy, że to oznacza ich śmierć. Nigdy nie dowiedzieliśmy się, gdzie i jak ich zabito. Nigdy nie dowiedzieliśmy się, gdzie są pochowani*⁴¹.

³⁴ APK, Witkoś Jan ur. 10.10.1912, zam. Chotel, pow. Busko Zdrój, rolnik (kara śmierci). Ukrywanie Żydów 1943, 2225 (dalej: sygn. 2225), Dokumentacja dotycząca Jana Witkosia, b. d, k. 1.

³⁵ APK, 2225, Gryps napisany przez Witkosia, b. d, k. 11.

³⁶ *Rejestr faktów represji na obywatelach polskich za pomoc ludności żydowskiej w okresie II wojny światowej*, pod red. A. Namysło, G. Berendta, Warszawa 2014, s. 186.

³⁷ AIPN BU, Akta dot. ukrywania przez rodzinę Stradowskich rodziny Pasternak i NN małżeństwa z dzieckiem w Chmielniku, dystrykt radomski w l. 1942–1943, 392/1191, t. 3 (dalej: 392/1191 t. 3), Protokół przesłuchania świadka Kazimierzy Wrzesień, 15 III 1984 r., k. 4.

³⁸ AIPN BU, 392/1191 t. 3, Protokół przesłuchania świadka Matyldy Habik, 21 IX 1994 r., k. 5.

³⁹ *Represje za pomoc Żydom na okupowanych ziemiach polskich w czasie II wojny światowej*, t. 1, red. M. Grądzka-Rejak, A. Namysło, Warszawa 2019, s. 298.

⁴⁰ AIPN Ki, OKŚZpNP – IPN Kielce, Więzienie hitlerowskie w Kielcach – kartoteka, 53/5759, Kartoteka Marii Stradowskiej, b.d., k. 331, zob. także: OKŚZpNP Kraków, S 67/02/ Zn t. II, Protokół przesłuchania świadka Matyldy Habik, 12 IV 1984 r., k. 112.

⁴¹ *Stradowska Maria*, <http://ompio.pl/wieczniowie/stradowska-maria/> (dostęp: 10 VI 2024).

Za pomoc Żydom uwięziono również Bronisławę Biskup, mieszkankę Parszywki w gminie Góry. Do więzienia w Pińczowie przybyła 14 marca 1943 r. 9 kwietnia 1943 r. przeniesiono ją do więzienia w Kielcach⁴². Zwolniono ją z niego 15 kwietnia 1943 r.

Wykroczenia przeciwko niemieckiemu ustawodawstwu okupacyjnemu

Mieszkańców Kreis Busko osadzano w więzieniu w Kielcach za różnego rodzaju przekroczenia gospodarcze (nielegalny ubój oraz handel czy też niedostarczenie kontyngentów). 4 lutego 1941 r. trafił tam 71-letni Andrzej Kmieciak, którego oskarżono o prowadzenie nielegalnego uboju⁴³. W lutym 1941 r. skazano go na siedem miesięcy więzienia⁴⁴. Przeniesiono go do więzienia w Pińczowie, gdzie zmarł 9 lipca 1941 r. Warto nadmienić, że w więzieniu w Kielcach dwa lata później, 18 grudnia 1943 r. aresztowano jego syna, Stanisława. Osadzono go w Kielcach, gdzie poddawano go okrutnym torturom⁴⁵. W kieleckim więzieniu przebywał do 17 stycznia 1944 r.⁴⁶

Za zakup mięsa na czarnym rynku do kieleckiego więzienia trafił mieszkaniec wsi Chotelek w gminie Busko-Zdrój – Florian Sarna. Latem 1942 r. przybył do niego z aresztu powiatowego w Busku-Zdroju⁴⁷. Sarnie zarzucano również przynależność do polskiego podziemia. On sam w następujący sposób wspominał pobyt w kieleckim więzieniu: *W czasie przesłuchiwania go przez przesłuchujących był także bity. Po kilku tygodniach tzw. izolacji zarówno ja jak i brat zostaliśmy zatrudnieni przy produkcji butów drewnianych. Warsztat znajdował się na terenie więzienia. Więźniowie, którzy nie wykonali wyznaczonej im normy otrzymywali karę chłosty, która poległa na tym, że ukarany więzień musiał położyć się na skrzyni napelnionej piaskiem, a Niemiec, który pełnił w tym czasie dyżur na korytarzu bił więźnia po całym ciele. Mnie tylko raz wymierzono i wykonano taką karę⁴⁸*. Sarnę zwolniono z więzienia 7 lipca 1944 r.

⁴² APK, Biskup Bronisława, 1943, Przechowywanie Żydów, zwolniona, sygn. 2212, Dokumentacja dotycząca Bronisławy Biskup, b. d., k. 1.

⁴³ APK, 1140, Wykaz więźniów, b. d., k. 107.

⁴⁴ AIPN Ki, OKŚZpNP – IPN Kielce, Zbrodnie popełnione przez hitlerowskich żandarmerów (Haas, Orłowski, Wreide i inni) z posterunku Chmielnik w latach 1939-1945, 53/5237, Protokół przesłuchania świadka Stanisława Kmiecika, 1 II 1969 r., k. 153.

⁴⁵ Wraz z Stanisławem Kmieciakiem w więzieniu w Kielcach osadzono innych mieszkańców Podstoły – Henryka Borka, Bolesława Ludwisiaka i Antoniego Marcjana. Pierwszego z nich wywieziono do KL Gross-Rosen, gdzie zginął. Ludwisiak trafił do KL Buchenwald, gdzie śmierć poniósł 17 XI 1944 r. Antoniego Marcjana wywieziono do KL Gross-Rosen. Jego dalszych losów nie udało się ustalić za: AIPN GK, 179/114, Notatka służbowa, 19 IX 1948 r., k. 243.

⁴⁶ AIPN GK, 179/114, Protokół przesłuchania świadka Stanisława Kmiecika, 19 IX 1948 r., k. 244.

⁴⁷ OKŚZpNP Kraków, S 67/02/Zn t. I, Protokół przesłuchania świadka Floriana Sarny, 22 I 1980 r., k. 305.

⁴⁸ Ibidem.

W więzieniu w Kielcach osadzono również osoby za nieoddanie kontyngentów. Wspomnieć należy, że narzucone przez okupanta ich rozmiary znacznie przekraczały możliwości mieszkańców. W kieleckim więzieniu za niedostarczenie kontyngentów przetrzymywano Antoninę i Władysława Bąków – mieszkańców wsi Bugaj w gminie Gnojno. 31 maja 1944 r. osadzono ich w areszcie powiatowym w Busku-Zdroju⁴⁹, z kolei 13 czerwca 1944 r. przeniesiono do więzienia w Kielcach. Stamtąd Władysława Bąka wywieziono do KL Gross-Rosen, następnie zaś do KL Flossenbürg⁵⁰. Antonina Bąk trafiła natomiast do KL Ravensbrück, gdzie zginęła.

Na ul. Zamkowej przetrzymywano również osoby unikające Służby Budowlanej (Baudienst). Wśród nich znajdował się Mieczysław Niedziela, mieszkaniec Młodzaw Dużych w gminie Chroberz. 10 stycznia 1944 r. osadzono go w areszcie powiatowym w Busku-Zdroju, natomiast 20 stycznia 1944 r. przeniesiono do więzienia w Kielcach. Osadzono go w celi wraz z 15 innymi mężczyznami, by po tygodniu wezwać na przesłuchanie: *Przesłuchaniem kierował Niemiec w czarnym mundurze, a inny był jego tłumaczem. Dwaj bili mnie pałkami gumowymi, gdy odpowiadałem przecząco na stawiane mi pytania. Pytano mnie dlaczego nie zgłosiłem się w porę do służby w Baudienstcie i czy należę do partyzantki. Z pobicia mam do dzisiaj ślad blizny na głowie. Wybito mi też cztery przednie zęby*⁵¹. Następnie Niedzielę wywieziono do obozu Baudienst w Jedlni, następnie zaś przebywał koło Opoczna. Z drugiego obozu zbiegł.

Transporty do obozów koncentracyjnych

9 sierpnia 1940 r. Niemcy w Pińczowie zatrzymali 11 mieszkańców Pińczowa: Benedykta Grochalaka, Eugenię Koelner, Stanisława Pawłowskiego, Jana Prokopka – dyrektora gimnazjum, Stefana Sadowińskiego – technika pocztowego, Tadeusza Sikorę – urzędnika, Wacława Sikorskiego – urzędnika, Adama Słowikowskiego – pracownika Powiatowej Komendzie Uzupelnień w Pińczowie, Zdzisława Szczygłowskiego – kupca, Andrzeja Wróbla – nauczyciela oraz Franciszka Zawarczyńskiego – urzędnika.

Początkowo osadzono ich w więzieniu w Pińczowie, następnie zaś przeniesiono do więzienia w Kielcach. 22 sierpnia 1940 r. wywieziono do KL Buchenwald. Śmierć w obozie ponieśli: Stefan Sadowiński (16 lipca 1941 r.), Wacław Sikorski (26 października 1940 r.), Adam Słowikowski (21 marca 1941 r.), Zdzisław Szczygłowski (11 kwietnia 1941 r.). Jana Prokopka 6 lipca 1942 r. przeniesiono do KL Dachau, gdzie przebywał do końca wojny⁵². Andrzeja Wróbla wywieziono do KL Ravensbrück

⁴⁹ AIPN Ki, OKŚZpNP – IPN Kielce, 53/4623, Wykaz więźniów, b. d, k. 459.

⁵⁰ *Straty osobowe i ofiary represji pod okupacją niemiecką 1939-1945*, <https://straty.pl/szukaj-osoby.php> (dostęp: 13 VI 2024).

⁵¹ OKŚZpNP Kraków, S 67/02/Zn t. I, Protokół przesłuchania świadka Mieczysława Niedzieli, 24 I 1980 r., k. 225.

⁵² *Pińczów i jego szkoły w dziejach*, red. J. Wyrozumski, Warszawa-Kraków 1979, s. 179.

14 marca 1942 r. Następnie trafił do KL Sachsenhausen, gdzie zmarł 21 grudnia 1942 r.⁵³ Zawarczyński z KL Buchenwald trafił zaś do KL Gusen, gdzie zmarł 25 lipca 1942 r. Wojnę udało się przeżyć Sikorze oraz Pawłowskiemu. W obozie poddawano ich eksperymentom medycznym⁵⁴.

Najprawdopodobniej 12 czerwca 1940 r. w kieleckim więzieniu osadzono Władysława Żarnowieckiego⁵⁵. Był on nauczycielem Publicznej Szkoły Powszechnej w Borzynowie pow. pińczowski⁵⁶. W 1940 r. zwolniono go z pracy. Policja niemiecka aresztowała go 12 czerwca 1940 r., następnie zaś został wywieziony do KL Sachsenhausen-Oranienburg. Zginął prawdopodobnie w czasie transportu do obozu⁵⁷. Do tego samego obozu trafił Zygmunt Wielopolski z Chrobrza w gminie Chroberz. W ramach Akcji AB 12 czerwca 1940 r. wywieziono go do więzienia przy ul. Zamkowej⁵⁸. Następnie przeniesiono go do KL Sachsenhausen⁵⁹. Transport liczący 670 więźniów z terenu dystryktu Radom dotarł tam 17 lipca 1940 r. Obóz przeżyło zaledwie 38 z nich. Wśród nich znajdował się Wielopolski, który został zwolniony z obozu. Na temat przyczyn jego uwolnienia krążą liczne hipotezy, np. według Gerarda Labudy wykupiono go za 100 000 marek, z kolei Janusz Kucharski wskazywał, że zwolniono go z powodu ciężkiej choroby. Bez wątplenia w uwolnieniu Wielopolskiego pomogły koneksje z wysoko postawionymi rodami, m.in. z austriacką rodziną Montenuovo i rodziną Potockich, która wyjednała pomoc u włoskiego króla Wiktora Emanuela III⁶⁰.

⁵³ *Księga Zmarłych KZ Sachsenhausen 1936-1945*, <https://www.stiftung-bg.de/totenbuch/main.php> (dostęp: 14 II 2024).

⁵⁴ AIPN GK, Akta osobowe: Sikora Tadeusz, s. Wincentego, ur. 19.04.1900 r., dotyczące ubiegania się o przyznanie pomocy finansowej ze względu na poddawanie eksperymentom pseudomedycznym w obozie koncentracyjnym w Buchenwald w latach II wojny światowej, Protokół przesłuchania świadka Tadeusza Sikory, 16 XII 1969 r., b. k., AIPN GK; Akta osobowe: Ciesielski Marian, s. Wincentego, ur. 14.08.1915, dotyczące ubiegania się o przyznanie pomocy finansowej ze względu na poddawanie eksperymentom pseudomedycznym w obozie koncentracyjnym w Oświęcimiu w latach II wojny światowej, sygn. 927/158, Protokół przesłuchania świadka Stanisława Pawłowskiego, 17 XII 1969 r., b. k.

⁵⁵ OKŚZpNP Kraków, Dokumenty korespondencji więziennej – wrzesień 1939-wrzesień 1940, S 67/02/Zn, Wykaz więźniów, 13 VI 1940 r., k. 628.

⁵⁶ M. Walczak, *Ludzie nauki i nauczyciele polscy podczas II wojny światowej. Księga strat osobowych*, Warszawa 1995, s. 786.

⁵⁷ *Straty osobowe i ofiary represji pod okupacją niemiecką 1939-1945*, <https://straty.pl/szukaj-osoby.php> (dostęp: 26 VI 2024).

⁵⁸ Wielopolskiego odwiedzano w więzieniu 15, 19, 29 VI i 6 VII 1940 r. za: OKŚZpNP Kraków, Dokumenty korespondencji więziennej – wrzesień 1939-wrzesień 1940, S 67/02/Zn, Pozwolenie na widzenie, VII 1940 r., k. 707-710.

⁵⁹ *Wielopolski Zygmunt*, <https://ompio.pl/wiezniowie/wielopolski-zygmunt/> (dostęp: 26 VI 2024).

⁶⁰ Ibidem.

Mieszkańców Kreis Busko osadzano również w KL Auschwitz-Birkenau. 30 lipca 1941 r. do kieleckiego więzienia trafił Bolesław Rak – rolnik z gminy Chmielnik⁶¹. Tego samego dnia wywieziono go do KL Auschwitz, gdzie zginął 17 października 1941 r.⁶² Do powyższego obozu trafił również Michał Zgórski, który poniósł śmierć 25 marca 1942 r.⁶³ W KL Auschwitz-Birkenau zginął inny osadzony w więzieniu w Kielcach mieszkaniec Pacanowa w gminie Pacanów – Piotr Wyrwał⁶⁴.

W lutym 1942 r. w więzieniu w Kielcach osadzono również rolnika ze wsi Borzykowa w gminie Szaniec – Józefa Łąckiego, któremu zarzucono działalność konspiracyjną. Osadzono go w jednym z aresztów w Busku-Zdroju, następnie wywieziono do Kielc. Według jego żony osttaecznie trafił do KL Auschwitz-Birkenau, gdzie miał zginąć⁶⁵. Miejszem jego śmierci był jednak KL Mauthausen. Poniósł tamże śmierć 29 września 1943 r.⁶⁶ Do KL Auschwitz-Birkenau trafił również Józef Jakulski – mieszkaniec Kameduł w gminie Szaniec. Według jego żony, Józefy aresztowano go za działalność konspiracyjną 1 września 1942 r.⁶⁷ Wpierw osadzono w jednym z aresztów w Busku-Zdroju, następnie w Kielcach. Stamtąd wywieziono go do KL Auschwitz-Birkenau, później zaś do KL Oranienburga, gdzie poniósł śmierć. Również Franciszka Orła, mieszkańca Szańca w gminie Szaniec aresztowano 21 sierpnia 1943 r. za działalność konspiracyjną. Przez trzy tygodnie poddawano go brutalnym torturom w willi dr. Byrkowskiego w Busku-Zdroju, następnie wywieziono do Kielc. Według jego zeznań: *W więzieniu siedziałem jedną noc i tam wszyscy w dalszym ciągu bici byliśmy gumami. Rano na placu więziennym ustawili nas w piątce, a było nas 1500 ludzi składających się z kobiet i mężczyzn. Wszyscy byliśmy zakuci w kajdany i z placu pod konwojem gestapo, pomaszzerowaliśmy na dworzec kolejowy. Tam nie wolno było się nigdzie oglądać, tylko patrzeć na mury. Później przyszedł pociąg, wzięli wszystkich do wagonów wpakowali po 50 osób, a kto nie mógł wejść do wagonu bili i kopali. W wagonach leżeliśmy jeden na drugim, nie wolno się było ruszyć, bo dwóch Niemców pilnowało nas. Tak po wielkich męczarniach zajechaliśmy do miejsca przeznaczenia, bo usłyszeliśmy rozkaz wysiadać Auschwitz [...]*⁶⁸. Do KL Auschwitz-Birkenau Orzeł przybył

⁶¹ APK, 1146, Wykaz więźniów, b. d, k. 23.

⁶² *Informacja o więźniach*, <https://www.auschwitz.org/muzeum/informacja-o-wiezniach/> (dostęp: 23 V 2024).

⁶³ *Informacja o więźniach*, <https://straty.pl/szukaj-osoby.php> (dostęp: 23 V 2024).

⁶⁴ Ibidem.

⁶⁵ APK, 459, Protokół przesłuchania świadka Antoniny Łąckiej, 10 II 1947 r., k. 15.

⁶⁶ *Arolsen Archives*, Akta personalne Łąckiego Józefa ur. 11 III 1906 r., 01012603 114.333, Zawiadomienie o śmierci, 29 IX 1943 r., b. k., zob. także: *Sala Nazwisk. Digitalna księga pamięci za zmarłych w obozie koncentracyjnym w Mauthausen i jego podobozach 1938–1945*, <https://raumdernamen.mauthausen-memorial.org/index.php?> (dostęp: 7 VI 2024).

⁶⁷ APK, 459, Protokół przesłuchania świadka Józefy Jaskulskiej, 20 II 1947 r., k. 38.

⁶⁸ APK, 459, Protokół przesłuchania świadka Franciszka Orła, 20 II 1947 r., k. 42.

14 września 1943 r.⁶⁹ 24 lipca 1944 r. wywieziono go do KL Mauthausen, zaś 1 sierpnia 1944 r. do KL Gusen⁷⁰. Szczęśliwie udało mu się przeżyć wojnę. Podobną tragiczną drogę przebył Władysław Drobek – mieszkaniec Pacanowa w gminie Pacanów. Aresztowano go 22 stycznia 1943 r.⁷¹ i osadzono w jednym z aresztów w Busku-Zdroju, następnie zaś wywieziono do Kielc. Do KL Mauthausen przybył 9 stycznia 1944 r.⁷². Zginął 30 czerwca 1945 r. w obozie Hohenfels.

Więźniów z Kielc wywożono również do KL Majdanek. Wśród wywiezionych znajdował się Jacek Katyński z Buska-Zdroju, który w obozie zginął 28 lutego 1943 r.⁷³ Do KL Majdanek trafił również mieszkaniec Łatanic w gminie Radzanów – Wincenty Żwirek. Za uchylanie się od służby budowlanej osadzono go 26 lutego 1943 r. w areszcie powiatowym w Busku-Zdroju, zaś 3 marca 1943 r. przeniesiono do więzienia do Kielc i następnie wywieziono do KL Majdanek, gdzie zmarł⁷⁴.

Kolejnym obozem, do którego wywożono osadzonych mieszkańców Kreis Busko w więzieniu w Kielcach, był KL Ravensbrück. Trafił tam Stefan Warszawa – nauczyciel z Kurozówek w gminie Kurozówki⁷⁵ – i zginął na jego terenie 12 stycznia 1942 r.⁷⁶ Do KL Oranienburg wywieziono z kolei Mieczysława Szarańca⁷⁷. Ów mieszkaniec Książnic w gminie Pacanów został aresztowany 12 czerwca 1940 r. W więzieniu w Kielcach przebywał pięć tygodni. Następnie wywieziono go do KL Oranienburg, gdzie był więziony przez dwa i pół roku. Po tym czasie trafił do KL Dachau, gdzie doczekał wyzwolenia. Śmierć natomiast w KL Mauthausen 31 III 1944 r. poniósł Czesław Wołański z Nowego Korczyna⁷⁸.

⁶⁹ *Informacja o więźniach*, <https://www.auschwitz.org/muzeum/informacja-o-wiezniach/> (dostęp: 12 VI 2024).

⁷⁰ *Arolsen Archives*, <https://collections.arolsen-archives.org/de/search/person/130137195?s=Orzel%20Franciszek&t=2163122&p=1> (dostęp: 12 VI 2024).

⁷¹ AIPN GK, Materiały dochodzeniowe OKBZN w Radomiu w sprawie zbrodni hitlerowskich popełnionych na terenie pow. Stopnica-Busko (gminy Kurozówki, Pacanów, Łubnice, Oleśnica), 179/117, Protokół przesłuchania świadka Marii Drobek, 26 III 1947 r., k. 57.

⁷² AIPN, Akta w sprawie o uznanie za zmarłego dot. Władysław Drobek, imię ojca: Stanisław, ur. 14-04-1907 r., 60/183, Wniosek o uznanie za zmarłego, 28 IX 1971 r., k. 3.

⁷³ APK, 459, Protokół przesłuchania świadka Stanisławy Pietrzakowej, 19 III 1947 r., k. 33.

⁷⁴ APK, 459, Protokół przesłuchania świadka Marianny Żwirek, 17 II 1947 r., k. 35.

⁷⁵ AIPN GK, 179/117, Protokół przesłuchania świadka Katarzyny Warszawy, b. d, k. 18.

⁷⁶ *Straty osobowe i ofiary represji pod okupacją niemiecką 1939-1945*, <https://straty.pl/szukaj-osoby.php> (dostęp: 12 VI 2024).

⁷⁷ AIPN GK, 179/117, Protokół przesłuchania Mieczysława Szarańca, 26 III 1947 r., k. 66.

⁷⁸ *Arolsen Archives*, <https://collections.arolsen-archives.org/en/search/person/1845384?s=Wolanski%20Czeslaw%20Czeslaw&t=2282081&p=0> (dostęp: 13 VI 2024).

Żydzi w więzieniu w Kielcach

W więzieniu w Kielcach osadzano również osoby narodowości żydowskiej. Już 15 lutego 1940 r. przywieziono Lejbusia Taubenblatta, którego następnie przeniesiono do więzienia w Pińczowie. W Kielcach przetrzymywano również Szaję Erlicha, zamieszkałego w Busku-Zdroju. Zatrzymano go 2 marca 1942 r. w podbuskich Zbludowicach, gdzie spędzał noc u Polaka, którego personaliów nie udało się ustalić⁷⁹ Erlich nie posiadał przy sobie ani dokumentów, ani opaski. Tego samego dnia osadzono go w więzieniu w Pińczowie, zaś 16 marca 1942 r. przewiezion do więzienia w Kielcach. Dzień później stwierdzono jego zgon, jako przyczynę wskazując niewydolność serca⁸⁰. Za opuszczenie miejsca zamieszkania na karę śmierci skazano z kolei Krajndłę Rowińską w Wiślicy. Wyrok wykonano 18 lutego 1942 r.⁸¹ W więzieniu w Kielcach zginęła także Sura Rumiana z Chmielnika oraz Perec Faktor z Buska-Zdroju (3 lutego 1942 r.)⁸².

Za opuszczenie bez zezwolenia dzielnicy żydowskiej aresztowano Zajwela Koche-
na i Joska Grünfelda z Pińczowa. Sądono ich przed kieleckim Sondergerichtem wraz z Szyją Warszawskim i Ickiem Wajskopfm z Chmielnika⁸³. Wszystkich oskarżono ponadto o prowadzenie nielegalnego handlu. Grünfelda wywieziono następnie najprawdopodobniej do obozu, którego nazwy nie udało się ustalić.

W więzieniu w Kielcach 3 lipca 1942 r. stracono co najmniej 21 Żydów. Wśród nich znajdowało się 13 osób narodowości żydowskiej zamieszkujących tereny Kreis Busko: mieszkańcy Stopnicy: Abram Samuel, Rywka Szwer i Josek Wytwornik, mieszkańcy Nowego Korczyna: Chana Goldfinger, Brucha Perimann, Chana Szmulerz, Chinela Wajcberg, Rajzla i Tauba Lewinsztajn z Chmielnika, mieszkanki Pińczowa: Rajzlę Aspis i Charlotte Gross, Naftalin Cukier z Buska-Zdroju oraz Wigdor Wajn-
rach z Szydłowa⁸⁴.

Podsumowanie

Osadzenie mieszkańców Kreis Busko w więzieniu przy ul. Zamkowej było do tej pory tematyką pomijaną w historiografii polskiej. Mimo że minęło niemal 80 lat od zakończenia II wojny światowej, nie istnieje żadna publikacja dotycząca powyższej problematyki. Niniejszy artykuł ma na celu wypełnienie niniejszej luki badawczej. Według

⁷⁹ APK, Erlich Szaja, 907 (dalej 907), Dokumentacja dot. Erlicha, III 1942 r., k. 1.

⁸⁰ APK, 907, Zawiadomienie o śmierci Erlicha, 17 III 1942 r., k. 9.

⁸¹ APK, 1140, Wykaz więźniów, b. d., k. 291.

⁸² APK, 1140, Wykaz więźniów, b. d., k. 285, 287.

⁸³ APK, 930, Oskarżenie, 16 III 1942 r., k. 7.

⁸⁴ AIPN, 53/407, Lista 10 Żydów z więzienia w Kielcach straconych w dniu 03-07-1942 r., b. d, k. 1, AIPN, 53/411, Lista 10 Żydów z więzienia w Kielcach straconych w dniu 03-07-1942 r., b. d, k. 2.

ustaleń autorki mieszkańcy Kreis Busko trafiali do niego od lutego 1940 r. do lipca 1944 r. Ogółem przez kieleckie więzienie przeszło co najmniej 699 osób zamieszkujących powyższe terytorium. Warto podkreślić jest fakt, iż powyższe ustalenia dotyczą tylko i wyłącznie osób, których personalia udało się ustalić. Najczęściej do Kielc przywożono je z aresztów w Busku-Zdroju, głównie powiatowego, a także z Chmielnika i z Pińczowa. W budynku przy ul. Zamkowej osadzano osoby zaangażowane w działalność podziemia, udzielające pomocy Żydom czy też te, które dokonały wykroczeń przeciwko niemieckiemu ustawodawstwu okupacyjnemu.

Warunki bytowe panujące w kieleckim więzieniu przy ul. Zamkowej były niezwykle ciężkie. Więźniów skupiono na bardzo niewielkiej przestrzeni, systematycznie ich głodzono i poddawano brutalnym torturom. Autorce niniejszego artykułu udało się ustalić dalsze losy 148 mieszkańców Kreis Busko osadzonych w więzieniu w Kielcach. Osoby zamieszkujące powyższe terytorium z Kielc najczęściej trafiały do niemieckich nazistowskich obozów koncentracyjnych. Wywożono ich m. in. do: KL Auschwitz-Birkenau, KL Buchenwald, KL Majdanek, KL Mauthausen, KL Gross-Rosen czy też KL Sachsenhausen. Taki los spotkał 83 osoby – 44 z nich zginęły. Ponadto 29 mieszkańców Kreis Busko poniosło śmierć w więzieniu w Kielcach, zaś jedna w więzieniu w Pińczowie. 29 osób rozstrzelano w egzekucjach. Najwięcej, bo 22 osób zginęło w Lesie Weleckim koło Buska-Zdroju.

Pozszcęgólne wątki bez wątpienia wymagają rozwinięcia. Pożądane byłoby ustalenie losów wojennych pozostałych więzionych w Kielcach mieszkańców Kreis Busko. Niewątpliwie wartościowe byłoby określenie dokładnej liczby osób, które poniosły śmierć w budynku przy ul. Zamkowej, a także liczby osób wywiezionych do niemieckich nazistowskich obozów koncentracyjnych oraz osób rozstrzelanych w egzekucjach.

Bibliografia:

Źródła archiwalne

- Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej
Der Kommandeur der Sicherheitspolizei und des SD für den Distrikt Radom.
Główna Komisja Badania Zbrodni Hitlerowskich w Polsce 1949-1984.
Pełnomocnik Ministra Zdrowia i Opieki Społecznej ds. Pomocy Finansowej dla Ofiar Pseudomedycznych Eksperymentów w Hitlerowskich Obozach Koncentracyjnych 1972-1987.

- Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej w Kielcach
Okręgowa Komisja Badania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu w Kielcach.
Sąd Powiatowy w Busku-Zdroju 1950-1975.

- Archiwum Państwowe w Kielcach
Więzienie w Kielcach.
Okręgowa Komisja Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu w Krakowie

Akta śledztwa w sprawie zbrodni popełnionych przez władze okupacyjne, a w szczególności przez Sipo-SD i żandarmerię w Busku i okolicy w l. 1939-45.

Akta śledztwa w sprawie zbrodni zabójstw Polaków w więzieniu kieleckim w latach 1939-1945.

Bazy internetowe

Arolsen Archives.

Informacja o więźniach.

Księga Zmarłych KZ Sachsenhausen 1936-1945.

Sala Nazwisk. Digitalna księga pamięci za zmarłych w obozie koncentracyjnym w Mauthausen i jego podobozach 1938-1945.

Straty osobowe i ofiary represji pod okupacją niemiecką 1939-1945.

Opracowania

Domański T., *Pierwszy rok okupacji niemieckiej Kielc*, [w:] *Życiorysy niepokornych*, t. 1: *Stefan Artwiński (1863-1939)*, red. M. Jedynak, P. Wolańczyk, Kielce 2021.

Domański T., Jankowski A., *Represje niemieckie na wsi kieleckiej 1939-1945*, Kielce 2011.

Domański T., *Zbrodnie niemieckie na wsi kieleckiej w okresie II wojny światowej*, [w:] *Kielecczyzna pod okupacją niemiecką w latach 1939-1945: straty osobowe*, red. E. Krężolek, M. Zawisza, Kielce 2017.

Fąfara E., *Gebenna ludności żydowskiej*, Warszawa 1983.

Jankowski A., *Tajemnice starego więzienia*, Kielce 2003.

Księga pamięci. Transporty Polaków do KL Auschwitz z Radomia i innych miejscowości Kielecczyzny 1940-1944, t. 1, red. F. Piper, I. Strzelecka, Oświęcim 2006.

Księga pamięci. Transporty Polaków do KL Auschwitz z Radomia i innych miejscowości Kielecczyzny 1940-1944, t. 3, Warszawa-Oświęcim 2006.

Księga poległych i pomordowanych żołnierzy Batalionów Chłopskich 1940-1944, red. J. Czajkowski, Warszawa 1995.

Pińczów i jego szkoły w dziejach, red. J. Wyrozumski, Warszawa-Kraków 1979.

Rejestr faktów represji na obywatelach polskich za pomoc ludności żydowskiej w okresie II wojny światowej, pod red. A. Namysł, G. Berendta, Warszawa 2014.

Represje za pomoc Żydom na okupowanych ziemiach polskich w czasie II wojny światowej, t. 1, red. M. Grądzka-Rejak, A. Namysł, Warszawa 2019.

Słownik nauczycieli tajnego nauczania – uczestników ruchu oporu 1939–1945 (województwo kieleckie), Kielce 2010.

Trzeskowska-Kubasik K., *Działalność aresztu powiatowego w Busku-Zdroju w latach 1940-1944 w świetle księgi ewidencyjnej więźniów*, „Świętokrzyskie Studia Archiwalno-Historyczne” 2022, t. 11.

Trzeskowska-Kubasik K., *Działalność więzienia w Pińczowie w latach 1939-1944 (dystrykt Radom)*, „Archiwum Kryminologii” 2021 nr 43(2).

Trzeskowska-Kubasik K., *System więziennictwa na terenie Buska-Zdroju w latach 1939-1945*, „Rocznik Świętokrzyski. Seria A, Nauki Humanistyczne” 2021, t. 36.

Trzeskowska-Kubasik K., *Zbrodnie niemieckie w Lesie Weleckim koło Buska-Zdroju*, Warszawa 2022.

Walczak M., *Ludzie nauki i nauczyciele polscy podczas II wojny światowej. Księga strat osobowych*, Warszawa 1995.

Netografia

<https://ompio.pl/wiezniowie/wielopolski-zygmunt>

<http://ompio.pl/wiezniowie/stradowska-maria/>

<https://przystanekhistoria.pl/pa2/tematy/zbrodnie-niemieckie/86024,Niemieckie-egzekucje-w-lesie-kolo-Lisowa.html>

Aneks nr 1

Wykaz więzionych w Kielcach mieszkańców Kreis Busko,
których losy udało się ustalić

Nazwisko i imię	Miejsce zamieszkania	Data osadzenia
Aspis Rajzla	Pińczów	-
Barłóg Stanisław	Piotrkowice	-
Barański Stanisław	Bosowice	12 V 1943 r.
Bąk Antonina	Bugaj	13 VI 1944 r.
Bąk Władysław	Bugaj	13 VI 1944 r.
Bławat Wojciech	Zofiówka	10 XI 1943 r.
Biskup Bronisława	Parszywka	9 IV 1943 r.
Borek Henryk	Podstoła	-
Borek Stefan	Tuczepy	-
Brzozowski Jan	Pińczów	11 VII 1944 r.
Buczak Paweł	Łęka	19 V 1944 r.
Cebulski Józef	Bosowice	12 V 1943 r.
Cukier Naftalin	Busko-Zdrój	-
Chmielarz Stanisław	Kozubów	7 I 1944 r.
Chmura Augustyn	Nowy Korczyn	-
Dębski Edward	Busko-Zdrój	-
Drobek Władysław	Pacanów	-
Drozdowski Franciszek	Bosowice	12 V 1943 r.
Drozdowski Stanisław	Tuczepy	-
Dytkowski Lucjan	Busko-Zdrój	10 XI 1943 r.
Dzik Józef	Radzanów	15 IV 1944 r.
Dzik Krzysztof	Radzanów	15 IV 1944 r.
Dzik Zygmunt	Radzanów	15 IV 1944 r.

Skąd przybył	Dalsze losy
-	Zginęła w więzieniu w Kielcach 3 VII 1942 r.
-	Rozstrzelany na Stadionie 12 VI 1940 r.
Areszt posterunku żandarmerii w Chmielniku	Wywieziony do KL Auschwitz, zginął
-	Wywieziona do KL Ravensbrück, zginęła.
-	Wywieziony do KL Gross-Rosen, następnie do KL Flossenbürg, przeżył wojnę
Areszt powiatowy w Busku-Zdroju	Wywieziony do KL Auschwitz-Birkenau, KL Mittelbau-Dora, KL Natzweiler, KL Buchenwald, zginął.
Więzienie w Pińczowie	Zwolniono ją 15 IV 1943 r
-	Wywieziony do KL Gross-Rosen, zginął
-	Rozstrzelany w Lesie Weleckim 19 VII 1944 r.
Areszt powiatowy w Busku-Zdroju	Rozstrzelany w Lesie Weleckim 19 VII 1944 r.
Areszt powiatowy w Busku-Zdroju	Wywieziony do KL Buchenwald, KL Buchenwald i KL Natzweiler, zginął
Areszt przy posterunku żandarmerii w Chmielniku	Wywieziony do KL Auschwitz-Birkenau, przeżył
-	Zginął w więzieniu w Kielcach 3 VII 1942 r.
-	Rozstrzelany w Lesie Weleckim
Areszt powiatowy w Busku-Zdroju	Wywieziony do KL Auschwitz-Birkenau i KL Sachsenhausen, przeżył
Więzienie w Pińczowie	Wywieziony do KL Buchenwald, przeżył wojnę
Busko-Zdrój	Więzień KL Auschwitz-Birkenau i KL Gusen, zginął 30 VI 1945 r. w obozie Hohenfels
Areszt przy posterunku żandarmerii w Chmielniku	Wywieziony do KL Auschwitz-Birkenau, przeżył
-	Rozstrzelany w Lesie Weleckim 19 VII 1944 r.
Areszt powiatowy w Busku-Zdroju	Zginął w KL Buchenwald
Areszt powiatowy w Busku-Zdroju	Wywieziony do KL Gross-Rosen, przeżył wojnę
Areszt powiatowy w Busku-Zdroju	Wywieziony do KL Gross-Rosen, przeżył wojnę
Areszt powiatowy w Busku-Zdroju	Wywieziony do KL Gross-Rosen, przeżył wojnę

Nazwisko i imię	Miejsce zamieszkania	Data osadzenia
Dziurda Roman	Topola	11 VII 1944 r.
Erlich Szaja	Busko-Zdrój	16 III 1942 r.
Faktor Perec	Busko-Zdrój	2 XII 1941 r.
Gawroński Jan	Pińczów	11 VII 1944 r.
Golba Antoni	-	-
Goldfinger Chana	Nowy Korczyn	-
Gorgosz Jerzy	Chmielnik	-
Gorzelnik Lejbuś	Nowy Korczyn	22 III 1941 r.
Graca Stefan	Janina	-
Gross Charlotte	Pińczów	-
Jamroz Zbigniew	Busko-Zdrój	-
Janas Michał	Pacanów	20 X 1943 r.
Janeczek Jan	Janina	
Jarubas Leon	Brzostków	10 XI 1943 r.
Jaskulski Józef	Kameduły	-
Jastrząb Marcei	Busko-Zdrój	27 VI 1944 r.
Jędras Stanisław	Gorysławice	
Kaczor Franciszek	Bosowice	12 V 1943 r.
Kaczor Stanisław	Bosowice	12 V 1943 r.
Kalamaga Stanisław	Nowy Korczyn	15 IV 1944 r.
Kamiński Andrzej	Suskrajowice	20 III 1943 r.
Kapel Jan	Nowy Korczyn	15 IV 1944 r.

Skąd przybył	Dalsze losy
Areszt powiatowy w Busku-Zdroju	Rozstrzelany w Lesie Weleckim 19 VII 1944 r.
-	Zginął w więzieniu w Kielcach 17 III 1942 r.
Busko-Zdrój	Skazany na karę śmierci, wyrok wykonany 3 II 1942 r. w więzieniu w Kielcach
Areszt powiatowy w Busku-Zdroju	Rozstrzelany w Lesie Weleckim 19 VII 1944 r.
-	Z więzienia w Kielcach przewieziono go do KL Auschwitz-Birkenau, następnie przebywał w KL Gross-Rosen, od stycznia 1945 r. w KL Flossenbürg, przeżył wojnę.
-	Zginęła w więzieniu w Kielcach 3 VII 1942 r.
-	Rozstrzelany w egzekucji w lesie koło Lisowa 27 XI 1943 r.
Pińczów	Zmarł 20 III 1942 r. w więzieniu w Kielcach
Areszt powiatowy w Busku-Zdroju	Więzień KL Auschwitz-Birkenau i KL Buchenwald, przeżył wojnę.
-	Zginęła w więzieniu w Kielcach 3 VII 1942 r.
Więzienie w Pińczowie	Więzień KL Buchenwald, przeżył wojnę
Areszt powiatowy w Busku-Zdroju	Rozstrzelany 27 X 1943 r. w rejonie wsi Dobrowoda
Areszt powiatowy w Busku-Zdroju	Zginął w KL Auschwitz-Birkenau 6 XII 1943 r.
Areszt powiatowy w Busku-Zdroju	Więzień KL Auschwitz-Birkenau i KL Buchenwald, przeżył wojnę
Busko-Zdrój	Więzień KL Auschwitz-Birkenau i KL Oranienburg, śmierć poniósł na terenie drugiego obozu
Areszt powiatowy w Busku-Zdroju	Rozstrzelany w Lesie Weleckim 19 VII 1944 r.
Areszt powiatowy w Busku-Zdroju	Wywieziony do KL Auschwitz-Birkenau i KL Mauthausen, przeżył wojnę
Areszt przy posterunku żandarmerii w Chmielniku	Wywieziony do KL Auschwitz-Birkenau i KL Mittelba-Dora, przeżył wojnę
Areszt przy posterunku żandarmerii w Chmielniku	Wywieziony do KL Auschwitz-Birkenau i KL Mittelba-Dora, przeżył wojnę
Areszt powiatowy w Busku-Zdroju	Wywieziony do KL Gross-Rosen, przeżył wojnę
Areszt powiatowy w Busku-Zdroju	Wywieziony do KL Auschwitz-Birkenau i KL Buchenwald, przeżył wojnę
Areszt powiatowy w Busku-Zdroju	Wywieziony do KL Gross-Rosen i KL Buchenwald, zmarł na terenie drugiego obozu

Nazwisko i imię	Miejsce zamieszkania	Data osadzenia
Karcz Stanisław	Pacanów	-
Katyński Jacek	Busko-Zdrój	-
Kępa Waław	Jarosławice	-
Kmiecik Andrzej	Podstoła	-
Kmiecik Stanisław	Podstoła	-
Koprowski Wincenty	Pińczów	10 VI 1942 r.
Koral Jan	Złota	17 I 1944 r.
Korejba Tadeusz	-	11 VII 1944 r.
Koruba Józef	Szczytniki	17 XI 1940 r.
Kowalik Stanisław	Tuczępy	-
Kozak Helena	Busko-Zdrój	10 XI 1943 r.
Kozera Jan	Smogorzów	8 IV 1941 r.
Krawczyk Mieczysław	Tuczępy	-
Krupa Wawrzyniec	Piasek Wielki	23 X 1940 r.
Kwaśniewski Waław	Stopnica	15 IV 1944 r.
Kwiatek Franciszek	Tuczępy	-
Kwiecień Eugeniusz	Bosowice	12 V 1943 r.
Kwiecień Stanisław	Jarosławice	-
Kwiecień Władysław	Pińczów	11 VII 1944 r.
Kwiecień Władysław	Zrecze Małe	
Leszczyński Henryk	Stopnica	20 X 1943 r.
Lewensztajn Josek	Chmielnik	9 XII 1942 r.
Lewinsztajn Josek	Chmielnik	-

Skąd przybył	Dalsze losy
Busko-Zdrój	Więzień KL Auschwitz-Birkenau i KL Mauthausen, nie udało się ustalić jego losów
Areszt powiatowy w Busku-Zdroju	Wywieziony do KL Majdanek, zginął na jego terenie
-	Rozstrzelany w Lesie Weleckim 19 VII 1944 r.
-	Przeniesiony do więzienia w Pińczowie, zmarł 9 VII 1941 r.
-	Przebywał w kieleckim więzieniu do 17 I 1944 r.
-	Zmarł w więzieniu w Kielcach 13 XI 1942 r.
Areszt powiatowy w Busku-Zdroju	Zginął w KL Gross-Rosen
Areszt powiatowy w Busku-Zdroju	Rozstrzelany w Lesie Weleckim 19 VII 1944 r.
Więzienie w Pińczowie	Zmarł w więzieniu w Kielcach 4 IX 1941 r.
-	Rozstrzelany w Lesie Weleckim 19 VII 1944 r.
Areszt powiatowy w Busku-Zdroju	Wywieziona do KL Auschwitz-Birkenau, zginęła 3 I 1944 r.
Kielce	Zmarł w więzieniu w Kielcach
-	Rozstrzelany w Lesie Weleckim koło Buska-Zdroju 19 VII 1944 r.
Kielce	Wywieziony do KL Auschwitz-Birkenau, zginął na jego terenie
Areszt powiatowy w Busku-Zdroju	Wywieziony do KL Dachau, przeżył wojnę
-	Rozstrzelany w Lesie Weleckim 19 VII 1944 r.
Areszt przy posterunku żandarmerii w Chmielniku	Wywieziony do KL Auschwitz-Birkenau, pracował w podobozie w Jaworznie, ewakuowany do obozu w Błachowni Śląskiej – tam wyzwolony
-	Rozstrzelany w Lesie Weleckim 19 VII 1944 r.
Areszt powiatowy w Busku-Zdroju	Zginął w więzieniu w Kielcach
Areszt powiatowy w Busku-Zdroju	Więzień KL Auschwitz-Birkenau i KL Buchenwald, przeżył wojnę
Areszt powiatowy w Busku-Zdroju	Rozstrzelany w egzekucji 27 XI 1943 r. w lesie koło Lisowa
Kielce	Zmarł 9 XII 1942 r. w więzieniu w Kielcach
-	Zginął w więzieniu w Kielcach 3 VII 1942 r.

Nazwisko i imię	Miejsce zamieszkania	Data osadzenia
Lewinstajn Tauba	Chmielnik	-
Ludwisiak Bolesław	Podstoła	-
Łabędź Bolesław	Goryslawice	-
Łącki Józef	Borzykowa	-
Łukasiewicz Jan	Nowy Korczyn	15 IV 1944 r.
Maciąg Józef	Pińczów	11 VII 1944 r.
Maciejewski Henryk	Chmielnik	1 XII 1943 r.
Małkowski Stanisław	Widuchowa	-
Mendlewicz Abram Jankiel	Chmielnik	7 IX 1941 r.
Molisak Jan	Busko-Zdrój	-
Morycz Jan	Busko-Zdrój	-
Mrówka Zygmunt	Borzykowa	-
Musiał Wawrzyniec	Przededworze	-
Niedziela Mieczysław	Młodzawy Duże	-
Nowacki Władysław	Pacanów	-
Orzeł Franciszek	Szaniec	-
Pankowski Marian	Janina	13 IV 1943 r.
Parzoń Tadeusz	Pińczów	11 VII 1944 r.
Pawłowski Stanisław	Pińczów	-
Peczkiś Kazimierz	Stopnica	15 IV 1944 r.

Skąd przybył	Dalsze losy
-	Zginęła w więzieniu w Kielcach 3 VII 1942 r.
-	Wywieziony do KL Buchenwald, zginął 17 XI 1944 r.
Areszt powiatowy w Busku-Zdroju	Wywieziony do KL Auschwitz-Birkenau i KL Mauthausen, przeżył wojnę
Busko-Zdrój	Wywieziony do KL Auschwitz-Birkenau i KL Mauthausen, zginął na terenie drugiego obozu 29 IX 1943 r.
Areszt powiatowy w Busku-Zdroju	Wywieziony do KL Gross-Rosen i KL Dachau, zginął w drugim obozie
Areszt powiatowy w Busku-Zdroju	Rozstrzelany w Lesie Weleckim koło Buska-Zdroju 27 VII 1944 r.
Areszt powiatowy w Busku-Zdroju	Rozstrzelany w egzekucji pod lasem w Drudniówce w XII 1943 r.
-	Rozstrzelany w lesie koło Lisowa 27 XI 1943 r.
Kielce	Zmarł w więzieniu w Kielcach
-	Wywieziono go do KL Buchenwald, następnie do KL Ravensbrück, przeżył wojnę
-	Rozstrzelany w lesie koło Lisowa 27 XI 1943 r.
Busko-Zdrój	Wywieziony do KL Auschwitz, zginął na jego terenie 15 IV 1942 r.
31 III 1943 r.	Wywieziony do KL Auschwitz-Birkenau i KL Sachsenhausen, przeżył
20 I 144 r.	Wywieziony do obozu w Jedlni, następnie do obozu koło Opoczna, zbiegł z drugiego obozu
Busko-Zdrój	Więzień KL Auschwitz-Birkenau i KL Mauthausen, przeżył wojnę
Busko-Zdrój	Więzień KL Auschwitz-Birkenau, KL Mauthausen i KL Gusen, przeżył wojnę
Areszt powiatowy w Busku-Zdroju	Wywieziony do KL Auschwitz-Birkenau, następnie KL Mittelbau Dora, zginął najprawdopodobniej podczas nalotu w Nordhausen 3 IV 1945 r.
Areszt powiatowy w Busku-Zdroju	Rozstrzelany w Lesie Weleckim 27 VII 1944 r.
Więzienie w Pińczowie	Więzień KL Buchenwald, przeżył wojnę
Areszt powiatowy w Busku-Zdroju	Wywieziony do obozu koncentracyjnego, którego nazwy nie udało się ustalić

Nazwisko i imię	Miejsce zamieszkania	Data osadzenia
Perimann Brucha	Nowy Korczyn	-
Pedzik Jan	Chmielnik	1943 r.
Piasecki Andrzej	Janina	13 IV 1943 r.
Pieron Jan		21 V 1943 r.
Podsiadło Henryk	Włosnowice	-
Poetek Roman	Szydłów	10 XI 1943 r.
Prasałek Szymon	Kuchary	-
Prokopek Jan	Pińczów	-
Puchała Władysław	Kozubów	7 I 1944 r.
Rak Bolesław	Lubania-Lipy	30 VII 1941 r.
Rak Walery	Życiny	25 XI 1943 r.
Religa Stanisław	Brzeście	2 XII 1943 r.
Rowińska Krajndla	Wiślica	4 XII 1941 r.
Rozborski Józef	Chmielnik	23 III 1943 r.
Rudnik Marian	Tuczępy	-
Rumiana Sura	Chmielnik	18 XII 1941 r.
Sadowiński Stefan	Pińczów	-
Samuel Abram	Stopnica	-
Sarna Florian	Chotelek	-
Sas Józef	Borzykowa	-
Sikora Tadeusz		

Skąd przybył	Dalsze losy
-	Zginęła w więzieniu w Kielcach 3 VII 1942 r.
-	Wywieziony do KL Buchenwald, przeżył wojnę
Areszt powiatowy w Busku-Zdroju	Wywieziony do KL Auschwitz-Birkenau, zginął na jego terenie 16 VII 1943 r.
Areszt powiatowy w Busku-Zdroju	Wywieziony do KL Auschwitz-Birkenau, zginął 6 XII 1943 r. w podobozie oświęcimskim Neu-Dachs w Jaworznie
-	Z więzienia w Kielcach przewieziony do KL Auschwitz-Birkenau, następnie do Neuen-gamme koło Hamburga, zginął na statku zbombardowanym przez samoloty aliantów najprawdopodobniej 3 V 1944 r.
Areszt powiatowy w Busku-Zdroju	Wywieziony do KL Auschwitz-Birkenau i KL Buchenwald, przeżył wojnę
-	Zginął w KL Auschwitz-Birkenau
Więzienie w Pińczowie	Wywieziono go do KL Buchenwald i KL Dachau, przeżył wojnę
Areszt powiatowy w Busku-Zdroju	Rozstrzelany w Lesie Weleckim
Chmielnik	Zginął w KL Auschwitz 17 X 1941 r.
Areszt powiatowy w Busku-Zdroju	Zginął w KL Gross-Rosen
Areszt powiatowy w Busku-Zdroju	Wywieziony do KL Auschwitz-Birkenau, przeżył wojnę
Pińczów	Zginęła 18 II 1942 r. w więzieniu w Kielcach
Areszt powiatowy w Busku-Zdroju	Wywieziony do KL Auschwitz-Birkenau, ślad po nim zaginął
-	Rozstrzelany w Lesie Weleckim 19 VII 1944 r.
Kielce	Zginęła 3 II 1942 r. w więzieniu w Kielcach
Więzienie w Pińczowie	Więzień KL Buchenwald, zmarł 16 VII 1941 r.
-	Zginął w więzieniu w Kielcach 3 VII 1942 r.
Areszt powiatowy w Busku-Zdroju	Zwolniony 7 VII 1944 r.
Busko-Zdrój	Zginął w KL Auschwitz 25 II 1942 r.
Więzienie w Pińczowie	Więzień KL Buchenewald, przeżył wojnę

Nazwisko i imię	Miejsce zamieszkania	Data osadzenia
Sikorski Wacław		-
Skowerski Marian	Chmielnik	12 V 1942 r.
Skrobisz Bolesław	Włoszczowice	-
Skwara Franciszek	Sroczków	-
Skrzyński Stanisław	Jarosławice	-
Słowikowski Adam	Pińczów	-
Smak Stefan	Miernów	19 V 1944 r.
Sobala Jan	Tuczepy	-
Sojka Franciszek	Tuczepy	-
Stępień Stanisław	Sroczków	-
Stradomska Maria	Chmielnik	-
Stradomski Feliks	Ciecierze	21 I 1943 r.
Stradomski Wacław	Chmielnik	-
Śliwa Józef	Łęka	27 VI 1944 r.
Szaraniec Mieczysław	Książnice	-
Szczepanik Antoni	Stopnica	X 1943 r.
Szczygłowski Zdzisław	-	-
Szmulerz Chana	Nowy Korczyn	-
Szwer Rywka	Stopnica	-
Trojan Stanisław	Andrzejówka	22 I 1943 r.
Wajcbeg Chinela	Nowy Korczyn	-
Wajnrach Wigdor	Szydłów	-
Warszawa Stefan	-	-
Wataci Michał	Pińczów	26 X 1940 r.
Węgliński Józef	Kozubów	VI 1944 r.
Wielopolski Zygmunt	Chroberz	12 VI 1940 r.

Skąd przybył	Dalsze losy
Więzenie w Pińczowie	Wywieziony do KL Buchenwald, zmarł 26 X 1940 r.
Kielce	Zwolniony z więzienia 16 XI 1942 r.
-	Wywieziony do KL Sachsenhausen, zmarł 10 XI 1940 r.
Więzenie w Pińczowie	Wywieziony do KL Auschwitz-Birkenau i KL Mauthausen, przeżył wojnę
-	Rozstrzelany w Lesie Weleckim 19 VII 1944 r.
Więzenie w Pińczowie	Zginął w KL Buchenwald 21 III 1941 r.
Areszt powiatowy w Busku-Zdroju	Wywieziony do KL Gross-Rosen lub KL Dachau, przeżył wojnę
-	Rozstrzelany w Lesie Weleckim 19 VII 1944 r.
-	Rozstrzelany w Lesie Weleckim 19 VII 1944 r.
Więzenie w Pińczowie	Wywieziony do KL Auschwitz-Birkenau, zginął w VIII 1942 r.
Areszt w Chmielniku	Rozstrzelana 23 XII 1943 r. w więzieniu w Kielcach
Areszt powiatowy w Busku-Zdroju	Zmarł w KL Auschwitz-Birkenau 8 III 1943 r.
Areszt w Chmielniku	Rozstrzelany 23 XII 1943 r. w więzieniu w Kielcach
Areszt powiatowy w Busku-Zdroju	Rozstrzelany w Lesie Weleckim 19 VII 1944 r.
-	Więzień KL Oranienburg i KL Dachau
Areszt powiatowy w Busku-Zdroju	Zginął w więzieniu w Kielcach 27 X 1943 r.
Więzenie w Pińczowie	Wywieziony do KL Buchenwald. W obozie zmarł 11 IV 1941 r.
-	Zginęła w więzieniu w Kielcach 3 VII 1942 r.
-	Zginęła w więzieniu w Kielcach 3 VII 1942 r.
Areszt powiatowy w Busku-Zdroju	Wywieziony do KL Auschwitz-Birkenau za udzielenie pomocy Żydom, gdzie zmarł
-	Zginęła w więzieniu w Kielcach 3 VII 1942 r.
-	Zginął w więzieniu w Kielcach 3 VII 1942 r.
-	Zginął w KL Ravensbrück
Pińczów	Zmarł 1 IX 1941 r. w więzieniu w Kielcach
Busko-Zdrój	Wywieziony do obozu Halle, przeżył wojnę
-	Wywieziony do KL Sachsenhausen, zwolniony z obozu

Nazwisko i imię	Miejsce zamieszkania	Data osadzenia
Witkoś Jan	Chotel Czerwony	11 II 1943 r.
Włosiński Tadeusz	Nowy Korczyn	15 IV 1944 r.
Wolański Czesław	-	--
Wróbel Andrzej	Pińczów	
Wytrwał Piotr	Pacanów	14 IX 1943 r.
Wytwornik Josek	Stopnica	-
Zawarczyński Franciszek	Pińczów	VIII 1940 r.
Zdrał Stanisław	Słupia	-
Zgórski Michał	Głuchów	21 II 1942 r.
Zięba Julian	Pińczów	
Ziomek Piotr	Bosowice	12 V 1943 r.
Zołtajkin Paweł	Busko-Zdrój	-
Żarnowiecki Władysław	Lisów	-

Skąd przybył	Dalsze losy
-	Zginął 20 VII 1943 r. w więzieniu w Kielcach
Areszt powiatowy w Busku-Zdroju	Wywieziony do KL Gross-Rosen, przeżył wojnę
Areszt powiatowy w Busku-Zdroju	Poniósł śmierć w KL Mauthausen 31 III 1944 r
Więzienie w Pińczowie	Więzień Buchenwald, KL Ravensbrück i KL Sachsenhausen, w ostatnim obozie zmarł 21 XII 1942
Areszt powiatowy w Busku-Zdroju	Zginął w KL Auschwitz-Birkenau 20 II 1943 r.
-	Zginął w więzieniu w Kielcach 3 VII 1942 r.
Więzienie w Pińczowie	Wywieziony do KL Buchenwald i KL Gusen, zmarł 25 VII 1942 r.
-	Rozstrzelany w egzekucji 19 lipca 1944 r. w Lesie Weleckim
Kielce	Wywieziony do KL Auschwitz, zginął 25 III 1942 r.
	Wywieziony do KL Majdanek i KL Flossen- bürg, zginął na terenie drugiego z nich.
Areszt przy posterunku żandarmerii w Chmielniku	Wywieziony do KL Auschwitz-Birkenau, zginął 25 VI 1943 r.
-	Zwolniony
-	Zesłany do obozu koncentracyjnego w KL Sachsenhausen-Oranienburg, zginął praw- dopodobnie w czasie transportu do obozu

Źródło: Arolsen Archives; Informacja o więźniach; Księga Zmarłych KZ Sachsenhausen 1936-1945; Sala Nazwisk. Digitalna księga pamięci za zmarłych w obozie koncentracyjnym w Mauthausen i jego podobozach 1938-1945; Straty osobowe i ofiary represji pod okupacją niemiecką 1939-1945; K. Trzeskowska-Kubasik, *Ofiary terroru i działań wojennych w latach 1939-1945 z terenu Kreishauptmannschaft Busko*, Warszawa 2023